

Fedor Gradišnik

Cankarjeva dela v Celju

(Od sezone 1907/08 do 1941)

Če pogledamo le malo nazaj v zgodovino celjskega gledališkega življenja, prav lahko ugotovimo, da noben dramski pisec, naj bo to slovenski ali katerikoli drug, ni prišel v Celju tolikokrat do besede kot Cankar. Vseh v Celju igranih Cankarjevih del seveda niso uprizarjali samo domači ansambli, marveč tudi gostje iz Ljubljane, Maribora in Trsta. Kljub temu pa lahko s ponosom zapišemo, da število domačih uprizoritev daleč presega število uprizoritev ljubljanskega, mariborskega in tržaškega gledališča.

Prvo Cankarjevo delo, ki je bilo uprizorjeno v Celju, je bilo »*Pohujšanje v dolini šentflorjanski*«. Bilo je to v sezoni 1907/08, torej v isti sezoni, ko je bila v ljubljanskem deželnem gledališču dne 21. XII. 1907 krstna predstava tega Cankarjevega dela. Dne 21. maja 1908 l. je v celjskem Narodnem domu gostoval s »*Pohujšanjem v dolini šentflorjanski*« ansambel slovenskega gledališča iz Ljubljane v isti zasedbi kot pri krstni predstavi. Režiser je bil Leon Dragutinović, ki je igral Zlodeja, Jacinta je bila Josipina Kreisova, Krištof Kobar Hinko Nučič. — O tej predstavi je pisala Hribarjeva »Domovina«, da je »v umetniškem oziru odlično uspela, da pa je bila dvorana le do polovice zasedena. To ne more biti častno za nas Celjane, da se tako zanemarjajo res dobre gledališke predstave in to celo — slovenskih gostov. Ako bo to šlo tako naprej, bomo ravno dobri za »Lurško pastirico«. —

Od te predstave je minilo polnih enajst let, preden je prišel Cankar v Celju drugič do besede. V teh sezonah se je moral gledališki repertoar »Dramatičnega društva« še vedno prilagajati okusu publike, na drugi strani pa igralski ansambel še ni bil kos modernim, psihološkim dramskim delom in tako so v tem razdobju prevladovali od Slovencev Govekar in Finžgar, od tujih avtorjev pa razni Blumenthali, Kadelburgi in Schönthani s svojimi cenenimi veseloigrami in burkami, tik pred prvo svetovno vojno pa tudi takrat moderni nemški naturalisti Sudermann, Halbe, Hawel in drugi. Med vojno od leta 1914 do 1918 v Celju ni bilo slovenskih predstav, ko pa je leta 1918 »Dramatično društvo« prevzelo poslopje bivšega nemškega mestnega gledališča, se je začel tudi v repertoarni politiki čutiti nov duh mlajših društvenih članov. Prva slovenska predstava v bivšem nemškem gledališču so bili Govekarjevi »Legionarji« dne 1. februarja leta 1919, dne 1. marca l. 1919 pa je gostovalo slovensko gledališče

*Ivan Cankar. Spomenik v
foyerju SLG Celje, delo
akad. kiparja Nikolaja Pir-
nata*

iz Ljubljane s Cankarjevo dramo »*Jakob Ruda*« v režiji Antona Cerarja-Danila. To je bilo drugo Cankarjevo delo v Celju pod okriljem »Dramatičnega društva«. —

Sezona 1919/20 je ena najzanimivejših in prav za Cankarja v Celju najznačilnejših v zgodovini celjskega gledališča. Dasi so se mlajši člani »Dramatičnega društva« trudili, da bi uveljavili svoje stališče glede modernejšega repertoarja, so mogli svojo zamisel le delno uveljaviti, ker je bila na eni strani v odboru skupina »starih« še precej močna, na drugi strani pa je publika zahtevala v prvi vrsti zabavo. Da bi tem trenjem napravili konec, so na izrednem občnem zboru »Dramatičnega društva« dne 19. februarja leta 1920 sklenili angažirati stalnega režiserja in umetniškega vodjo. Na predlog Ivana Prekorška je bilo to mesto ponudeno ravnatelju slovenskega gledališča v Trstu — Milanu

Skrbinšku, ki je vabilo sprejel. Z njegovim prihodom v Celje se prične nova doba celjskega gledališča. Ob prevzemu svoje službene dolžnosti je v »Novi dobi« z dne 29. IV. 1920. l. izjavil, »da celjsko gledališče kot resen kulturne zavod pod njegovim umetniškim vodstvom ne bo nikdar uprizarjalo neslanih burk« in te svoje obljube se je tudi striktno držal. V kratkem obdobju svojega delovanja v Celju — že s pričetkom nove sezone je odšel v Maribor — je Skrbinšek uprizoril troje Cankarjevih del: dne 28. IV. in 1. V. 1920 »Kralja na Betajnovi«, 7. VIII. in 29. V. 1920 »Pohujšanje v dolini šentflorjanski«, 4. V. in 19. VI. 1920. l. pa »Hlapce«. Vsa ta Cankarjeva dela so imela pri občinstvu velik uspeh in kritika podčrtava med izvajalci Skrbinška (Kantor, Jerman), Stanka Gradišnika (Zlodej), Jurmana (Župan, Kalander), Stanka Perca (Krnc, Šviligoj, Hvastja), Marna (Komar), Vorbachova (Nina), Jurmanova (Hana), Omladičevo (Jacinta), D. Mirnikovo (Francka, Lojzka), Mejavška (Peter, Maks).

Po Skrbinškovem odhodu v Maribor je uprizorjanje Cankarjevih del nadaljeval Stanko Gradišnik. V sezoni 1920/21 je režiral komedijo »Za narodov blagor« (18. in 20. XI. 1920. l.) in »Pohujšanje v dolini šentflorjanski« (4. in 20. V. 1921.). V sezoni 1921/22 je bil Cankar na repertoarju z »Jakobom Rudo« v režiji Tineta Jurmana. Vlogo Rude je igral Milan Skrbinšek kot gost, Ano Angela Vorbachova, Marto Ela Kalanova, Broša Adolf (Saša) Pfeifer in Dolinarja Mirko Kokot. —

Po tej sezoni ni bilo na repertoarju »Dramatičnega društva« tri leta nobenega Cankarjevega dela, sezono 1925/26 pa so odprli s farso »Pohujšanje v do-

MESTNO GLEDALIŠČE V CELJU
Kaznovatelj: Milan Skrbinšek

Prva sezona. 5. in 4. predstava.

Abonement: V prihod. dne 7. maja 1920. Abonement: V prihod. dne 5. maja 1920. Iznos abonementa: do 20. in 22. in 24. in 26. in 28. in 30. in 32. in 34. in 36. in 38. in 40. in 42. in 44. in 46. in 48. in 50. in 52. in 54. in 56. in 58. in 60. in 62. in 64. in 66. in 68. in 70. in 72. in 74. in 76. in 78. in 80. in 82. in 84. in 86. in 88. in 90. in 92. in 94. in 96. in 98. in 100. in 102. in 104. in 106. in 108. in 110. in 112. in 114. in 116. in 118. in 120. in 122. in 124. in 126. in 128. in 130. in 132. in 134. in 136. in 138. in 140. in 142. in 144. in 146. in 148. in 150. in 152. in 154. in 156. in 158. in 160. in 162. in 164. in 166. in 168. in 170. in 172. in 174. in 176. in 178. in 180. in 182. in 184. in 186. in 188. in 190. in 192. in 194. in 196. in 198. in 200. in 202. in 204. in 206. in 208. in 210. in 212. in 214. in 216. in 218. in 220. in 222. in 224. in 226. in 228. in 230. in 232. in 234. in 236. in 238. in 240. in 242. in 244. in 246. in 248. in 250. in 252. in 254. in 256. in 258. in 260. in 262. in 264. in 266. in 268. in 270. in 272. in 274. in 276. in 278. in 280. in 282. in 284. in 286. in 288. in 290. in 292. in 294. in 296. in 298. in 300. in 302. in 304. in 306. in 308. in 310. in 312. in 314. in 316. in 318. in 320. in 322. in 324. in 326. in 328. in 330. in 332. in 334. in 336. in 338. in 340. in 342. in 344. in 346. in 348. in 350. in 352. in 354. in 356. in 358. in 360. in 362. in 364. in 366. in 368. in 370. in 372. in 374. in 376. in 378. in 380. in 382. in 384. in 386. in 388. in 390. in 392. in 394. in 396. in 398. in 400. in 402. in 404. in 406. in 408. in 410. in 412. in 414. in 416. in 418. in 420. in 422. in 424. in 426. in 428. in 430. in 432. in 434. in 436. in 438. in 440. in 442. in 444. in 446. in 448. in 450. in 452. in 454. in 456. in 458. in 460. in 462. in 464. in 466. in 468. in 470. in 472. in 474. in 476. in 478. in 480. in 482. in 484. in 486. in 488. in 490. in 492. in 494. in 496. in 498. in 500. in 502. in 504. in 506. in 508. in 510. in 512. in 514. in 516. in 518. in 520. in 522. in 524. in 526. in 528. in 530. in 532. in 534. in 536. in 538. in 540. in 542. in 544. in 546. in 548. in 550. in 552. in 554. in 556. in 558. in 560. in 562. in 564. in 566. in 568. in 570. in 572. in 574. in 576. in 578. in 580. in 582. in 584. in 586. in 588. in 590. in 592. in 594. in 596. in 598. in 600. in 602. in 604. in 606. in 608. in 610. in 612. in 614. in 616. in 618. in 620. in 622. in 624. in 626. in 628. in 630. in 632. in 634. in 636. in 638. in 640. in 642. in 644. in 646. in 648. in 650. in 652. in 654. in 656. in 658. in 660. in 662. in 664. in 666. in 668. in 670. in 672. in 674. in 676. in 678. in 680. in 682. in 684. in 686. in 688. in 690. in 692. in 694. in 696. in 698. in 700. in 702. in 704. in 706. in 708. in 710. in 712. in 714. in 716. in 718. in 720. in 722. in 724. in 726. in 728. in 730. in 732. in 734. in 736. in 738. in 740. in 742. in 744. in 746. in 748. in 750. in 752. in 754. in 756. in 758. in 760. in 762. in 764. in 766. in 768. in 770. in 772. in 774. in 776. in 778. in 780. in 782. in 784. in 786. in 788. in 790. in 792. in 794. in 796. in 798. in 800. in 802. in 804. in 806. in 808. in 810. in 812. in 814. in 816. in 818. in 820. in 822. in 824. in 826. in 828. in 830. in 832. in 834. in 836. in 838. in 840. in 842. in 844. in 846. in 848. in 850. in 852. in 854. in 856. in 858. in 860. in 862. in 864. in 866. in 868. in 870. in 872. in 874. in 876. in 878. in 880. in 882. in 884. in 886. in 888. in 890. in 892. in 894. in 896. in 898. in 900. in 902. in 904. in 906. in 908. in 910. in 912. in 914. in 916. in 918. in 920. in 922. in 924. in 926. in 928. in 930. in 932. in 934. in 936. in 938. in 940. in 942. in 944. in 946. in 948. in 950. in 952. in 954. in 956. in 958. in 960. in 962. in 964. in 966. in 968. in 970. in 972. in 974. in 976. in 978. in 980. in 982. in 984. in 986. in 988. in 990. in 992. in 994. in 996. in 998. in 1000. in 1002. in 1004. in 1006. in 1008. in 1010. in 1012. in 1014. in 1016. in 1018. in 1020. in 1022. in 1024. in 1026. in 1028. in 1030. in 1032. in 1034. in 1036. in 1038. in 1040. in 1042. in 1044. in 1046. in 1048. in 1050. in 1052. in 1054. in 1056. in 1058. in 1060. in 1062. in 1064. in 1066. in 1068. in 1070. in 1072. in 1074. in 1076. in 1078. in 1080. in 1082. in 1084. in 1086. in 1088. in 1090. in 1092. in 1094. in 1096. in 1098. in 1100. in 1102. in 1104. in 1106. in 1108. in 1110. in 1112. in 1114. in 1116. in 1118. in 1120. in 1122. in 1124. in 1126. in 1128. in 1130. in 1132. in 1134. in 1136. in 1138. in 1140. in 1142. in 1144. in 1146. in 1148. in 1150. in 1152. in 1154. in 1156. in 1158. in 1160. in 1162. in 1164. in 1166. in 1168. in 1170. in 1172. in 1174. in 1176. in 1178. in 1180. in 1182. in 1184. in 1186. in 1188. in 1190. in 1192. in 1194. in 1196. in 1198. in 1200. in 1202. in 1204. in 1206. in 1208. in 1210. in 1212. in 1214. in 1216. in 1218. in 1220. in 1222. in 1224. in 1226. in 1228. in 1230. in 1232. in 1234. in 1236. in 1238. in 1240. in 1242. in 1244. in 1246. in 1248. in 1250. in 1252. in 1254. in 1256. in 1258. in 1260. in 1262. in 1264. in 1266. in 1268. in 1270. in 1272. in 1274. in 1276. in 1278. in 1280. in 1282. in 1284. in 1286. in 1288. in 1290. in 1292. in 1294. in 1296. in 1298. in 1300. in 1302. in 1304. in 1306. in 1308. in 1310. in 1312. in 1314. in 1316. in 1318. in 1320. in 1322. in 1324. in 1326. in 1328. in 1330. in 1332. in 1334. in 1336. in 1338. in 1340. in 1342. in 1344. in 1346. in 1348. in 1350. in 1352. in 1354. in 1356. in 1358. in 1360. in 1362. in 1364. in 1366. in 1368. in 1370. in 1372. in 1374. in 1376. in 1378. in 1380. in 1382. in 1384. in 1386. in 1388. in 1390. in 1392. in 1394. in 1396. in 1398. in 1400. in 1402. in 1404. in 1406. in 1408. in 1410. in 1412. in 1414. in 1416. in 1418. in 1420. in 1422. in 1424. in 1426. in 1428. in 1430. in 1432. in 1434. in 1436. in 1438. in 1440. in 1442. in 1444. in 1446. in 1448. in 1450. in 1452. in 1454. in 1456. in 1458. in 1460. in 1462. in 1464. in 1466. in 1468. in 1470. in 1472. in 1474. in 1476. in 1478. in 1480. in 1482. in 1484. in 1486. in 1488. in 1490. in 1492. in 1494. in 1496. in 1498. in 1500. in 1502. in 1504. in 1506. in 1508. in 1510. in 1512. in 1514. in 1516. in 1518. in 1520. in 1522. in 1524. in 1526. in 1528. in 1530. in 1532. in 1534. in 1536. in 1538. in 1540. in 1542. in 1544. in 1546. in 1548. in 1550. in 1552. in 1554. in 1556. in 1558. in 1560. in 1562. in 1564. in 1566. in 1568. in 1570. in 1572. in 1574. in 1576. in 1578. in 1580. in 1582. in 1584. in 1586. in 1588. in 1590. in 1592. in 1594. in 1596. in 1598. in 1600. in 1602. in 1604. in 1606. in 1608. in 1610. in 1612. in 1614. in 1616. in 1618. in 1620. in 1622. in 1624. in 1626. in 1628. in 1630. in 1632. in 1634. in 1636. in 1638. in 1640. in 1642. in 1644. in 1646. in 1648. in 1650. in 1652. in 1654. in 1656. in 1658. in 1660. in 1662. in 1664. in 1666. in 1668. in 1670. in 1672. in 1674. in 1676. in 1678. in 1680. in 1682. in 1684. in 1686. in 1688. in 1690. in 1692. in 1694. in 1696. in 1698. in 1700. in 1702. in 1704. in 1706. in 1708. in 1710. in 1712. in 1714. in 1716. in 1718. in 1720. in 1722. in 1724. in 1726. in 1728. in 1730. in 1732. in 1734. in 1736. in 1738. in 1740. in 1742. in 1744. in 1746. in 1748. in 1750. in 1752. in 1754. in 1756. in 1758. in 1760. in 1762. in 1764. in 1766. in 1768. in 1770. in 1772. in 1774. in 1776. in 1778. in 1780. in 1782. in 1784. in 1786. in 1788. in 1790. in 1792. in 1794. in 1796. in 1798. in 1800. in 1802. in 1804. in 1806. in 1808. in 1810. in 1812. in 1814. in 1816. in 1818. in 1820. in 1822. in 1824. in 1826. in 1828. in 1830. in 1832. in 1834. in 1836. in 1838. in 1840. in 1842. in 1844. in 1846. in 1848. in 1850. in 1852. in 1854. in 1856. in 1858. in 1860. in 1862. in 1864. in 1866. in 1868. in 1870. in 1872. in 1874. in 1876. in 1878. in 1880. in 1882. in 1884. in 1886. in 1888. in 1890. in 1892. in 1894. in 1896. in 1898. in 1900. in 1902. in 1904. in 1906. in 1908. in 1910. in 1912. in 1914. in 1916. in 1918. in 1920. in 1922. in 1924. in 1926. in 1928. in 1930. in 1932. in 1934. in 1936. in 1938. in 1940. in 1942. in 1944. in 1946. in 1948. in 1950. in 1952. in 1954. in 1956. in 1958. in 1960. in 1962. in 1964. in 1966. in 1968. in 1970. in 1972. in 1974. in 1976. in 1978. in 1980. in 1982. in 1984. in 1986. in 1988. in 1990. in 1992. in 1994. in 1996. in 1998. in 2000. in 2002. in 2004. in 2006. in 2008. in 2010. in 2012. in 2014. in 2016. in 2018. in 2020. in 2022. in 2024. in 2026. in 2028. in 2030. in 2032. in 2034. in 2036. in 2038. in 2040. in 2042. in 2044. in 2046. in 2048. in 2050. in 2052. in 2054. in 2056. in 2058. in 2060. in 2062. in 2064. in 2066. in 2068. in 2070. in 2072. in 2074. in 2076. in 2078. in 2080. in 2082. in 2084. in 2086. in 2088. in 2090. in 2092. in 2094. in 2096. in 2098. in 2100. in 2102. in 2104. in 2106. in 2108. in 2110. in 2112. in 2114. in 2116. in 2118. in 2120. in 2122. in 2124. in 2126. in 2128. in 2130. in 2132. in 2134. in 2136. in 2138. in 2140. in 2142. in 2144. in 2146. in 2148. in 2150. in 2152. in 2154. in 2156. in 2158. in 2160. in 2162. in 2164. in 2166. in 2168. in 2170. in 2172. in 2174. in 2176. in 2178. in 2180. in 2182. in 2184. in 2186. in 2188. in 2190. in 2192. in 2194. in 2196. in 2198. in 2200. in 2202. in 2204. in 2206. in 2208. in 2210. in 2212. in 2214. in 2216. in 2218. in 2220. in 2222. in 2224. in 2226. in 2228. in 2230. in 2232. in 2234. in 2236. in 2238. in 2240. in 2242. in 2244. in 2246. in 2248. in 2250. in 2252. in 2254. in 2256. in 2258. in 2260. in 2262. in 2264. in 2266. in 2268. in 2270. in 2272. in 2274. in 2276. in 2278. in 2280. in 2282. in 2284. in 2286. in 2288. in 2290. in 2292. in 2294. in 2296. in 2298. in 2300. in 2302. in 2304. in 2306. in 2308. in 2310. in 2312. in 2314. in 2316. in 2318. in 2320. in 2322. in 2324. in 2326. in 2328. in 2330. in 2332. in 2334. in 2336. in 2338. in 2340. in 2342. in 2344. in 2346. in 2348. in 2350. in 2352. in 2354. in 2356. in 2358. in 2360. in 2362. in 2364. in 2366. in 2368. in 2370. in 2372. in 2374. in 2376. in 2378. in 2380. in 2382. in 2384. in 2386. in 2388. in 2390. in 2392. in 2394. in 2396. in 2398. in 2400. in 2402. in 2404. in 2406. in 2408. in 2410. in 2412. in 2414. in 2416. in 2418. in 2420. in 2422. in 2424. in 2426. in 2428. in 2430. in 2432. in 2434. in 2436. in 2438. in 2440. in 2442. in 2444. in 2446. in 2448. in 2450. in 2452. in 2454. in 2456. in 2458. in 2460. in 2462. in 2464. in 2466. in 2468. in 2470. in 2472. in 2474. in 2476. in 2478. in 2480. in 2482. in 2484. in 2486. in 2488. in 2490. in 2492. in 2494. in 2496. in 2498. in 2500. in 2502. in 2504. in 2506. in 2508. in 2510. in 2512. in 2514. in 2516. in 2518. in 2520. in 2522. in 2524. in 2526. in 2528. in 2530. in 2532. in 2534. in 2536. in 2538. in 2540. in 2542. in 2544. in 2546. in 2548. in 2550. in 2552. in 2554. in 2556. in 2558. in 2560. in 2562. in 2564. in 2566. in 2568. in 2570. in 2572. in 2574. in 2576. in 2578. in 2580. in 2582. in 2584. in 2586. in 2588. in 2590. in 2592. in 2594. in 2596. in 2598. in 2600. in 2602. in 2604. in 2606. in 2608. in 2610. in 2612. in 2614. in 2616. in 2618. in 2620. in 2622. in 2624. in 2626. in 2628. in 2630. in 2632. in 2634. in 2636. in 2638. in 2640. in 2642. in 2644. in 2646. in 2648. in 2650. in 2652. in 2654. in 2656. in 2658. in 2660. in 2662. in 2664. in 2666. in 2668. in 2670. in 2672. in 2674. in 2676. in 2678. in 2680. in 2682. in 2684. in 2686. in 2688. in 2690. in 2692. in 2694. in 2696. in 2698. in 2700. in 2702. in 2704. in 2706. in 2708. in 2710. in 2712. in 2714. in 2716. in 2718. in 2720. in 2722. in 2724. in 2726. in 2728. in 2730. in 2732. in 2734. in 2736. in 2738. in 2740. in 2742. in 2744. in 2746. in 2748. in 2750. in 2752. in 2754. in 2756. in 2758. in 2760. in 2762. in 2764. in 2766. in 2768. in 2770. in 2772. in 2774. in 2776. in 2778. in 2780. in 2782. in 2784. in 2786. in 2788. in 2790. in 2792. in 2794. in 2796. in 2798. in 2800. in 2802. in 2804. in 2806. in 2808. in 2810. in 2812. in 2814. in 2816. in 2818. in 2820. in 2822. in 2824. in 2826. in 2828. in 2830. in 2832. in 2834. in 2836. in 2838. in 2840. in 2842. in 2844. in 2846. in 2848. in 2850. in 2852. in 2854. in 2856. in 2858. in 2860. in 2862. in 2864. in 2866. in 2868. in 2870. in 2872. in 2874. in 2876. in 2878. in 2880. in 2882. in 2884. in 2886. in 2888. in 2890. in 2892. in 2894. in 2896. in 2898. in 2900. in 2902. in 2904. in 2906. in 2908. in 2910. in 2912. in 2914. in 2916. in 2918. in 2920. in 2922. in 2924. in 2926. in 2928. in 2930. in 2932. in 2934. in 2936. in 2938. in 2940. in 2942. in 2944. in 2946. in 2948. in 2950. in 2952. in 2954. in 2956. in 2958. in 2960. in 2962. in 2964. in 2966. in 2968. in 2970. in 2972. in 2974. in 2976. in 2978. in 2980. in 2982. in 2984. in 2986. in 2988. in 2990. in 2992. in 2994. in 2996. in 2998. in 3000. in 3002. in 3004. in 3006. in 3008. in 3010. in 3012. in 3014. in 3016. in 3018. in 3020. in 3022. in 3024. in 3026. in 3028. in 3030. in 3032. in 3034. in 3036. in 3038. in 3040. in 3042. in 3044. in 3046. in 3048. in 3050. in 3052. in 3054. in 3056. in 3058. in 3060. in 3062. in 3064. in 3066. in 3068. in 3070. in 3072. in 3074. in 3076. in 3078. in 3080. in 3082. in 3084. in 3086. in 3088. in 3090. in 3092. in 3094. in 3096. in 3098. in 3100. in 3102. in 3104. in 3106. in 3108. in 3110. in 3112. in 3114. in 3116. in 3118. in 3120. in 3122. in 3124. in 3126. in 3128. in 3130. in 3132. in 3134. in 3136. in 3138. in 3140. in 3142. in 3144. in 3146. in 3148. in 3150. in 3152. in 3154. in 3156. in 3158. in 3160. in 3162. in 3164. in 3166. in 3168. in 3170. in 3172. in 3174. in 3176. in 3178. in 3180. in 3182. in 3184. in 3186. in 3188. in 3190. in 3192. in 3194. in 3196. in 3198. in 3200. in 3202. in 3204. in 3206. in 3208. in 3210. in 3212. in 3214. in 3216. in 3218. in 3220. in 3222. in 3224. in 3226. in 3228. in 3230. in 3232. in 3234. in 3236. in 3238. in 3240. in 3242. in 3244. in 3246. in 3248. in 3250. in 3252. in 3254. in 3256. in 3258. in 3260. in 3262. in 3264. in 3266. in 3268. in 3270. in 3272. in 3274. in 3276. in 3278. in 3280. in 3282. in 3284. in 3286. in 3288. in 3290. in 3292. in 3294. in 3296. in 3298. in 3300. in 3302. in 3304. in 3306. in 3308. in 3310. in 3312. in 3314. in 3316. in 3318. in 3320. in 3322. in 3324. in 3326. in 3328. in 3330. in 3332. in 3334. in 3336. in 3338. in 3340. in 3342. in 3344. in 3346. in 3348. in 3350. in 3352. in 3354. in 3356. in 3358. in 3360. in 3362. in 3364. in 3366. in 3368. in 3370. in 3372. in 3374. in 3376. in 3378. in 3380. in 3382. in 3384. in 3386. in 3388. in 3390. in 3392. in 3394. in 3396. in 3398. in 3400. in 3402. in 3404. in 3406. in 3408. in 3410. in 3412. in 3414. in 3416. in 3418. in 3420. in 3422. in 3424. in 3426. in 3428. in 3430. in 3432. in 3434. in 3436. in 3438. in 3440. in 3442. in 3444. in 3446. in 3448. in 3450. in 3452. in 34

lini šentflorjanski« spet v režiji Stanka Gradišnika. Premiera je bila dne 6. X. 1925, repriza 13. X. 1925. V vlogi Jacinte je obakrat gostovala *Mihaela Šaričeva*, članica ljubljanskega Narodnega gledališča. Krištof Kobar je bil Adolf Pfeifer, Zlodej Stanko Gradišnik, župan Janko Marn, Šviligoj Stanko Perc, cerkovnik Anton Koren, županja M. Marnova.

V sezoni 1926/27 je zaradi nesoglasij med upravo »Dramatičnega društva« in igralskim osebjem prišlo do resne krize in ni bilo mogoče z domačim ansamblom uprizoriti več kot dve predstavi, vso ostalo sezono so izpolnjevala gostovanja ljubljanskega in mariborskega gledališča. S koncem sezone se je kriza začasno rešila s tem, da je bil kot ravnatelj gledališča angažiran *Valo Bratina*, ki je novo sezono 1927/28 odprl s Cankarjevimi »*Hlapci*«. Predstava je izredno uspela. Režija je bila v rokah Vala Bratine, glavne vloge pa so igrali: Fedor Gradišnik (Jerman), Adolf Pfeifer (župnik), Drago Žabkar (Kalander) in Angela Vorbach-Sadarjeva (Lojzka). — To je bil v tem obdobju zadnji Cankar v izvedbi članov »Dramatičnega društva«.

* * *

Že po prihodu Milana Skrbinška v Celje je bilo med gledališčniki, razkropljenimi med razne politično pobarvane skupinice, močno gibanje za združitve ali vsaj za sodelovanje pri umetniškem prizadevanju. To misel je predvsem poudarjal Milan Skrbinšek, ki je takoj po prevzemu umetniškega vodstva celjskega gledališča stremel za tem, da ustvari v Celju igralski ansambel, ki bi posvečal vse svoje moči umetnosti in umetniškemu ustvarjanju brez ozira na svetovnonazorska in politična prepričanja njegovih posameznih članov. V ta namen je ustanovil *dramatično šolo*, v katero je povabil vse tiste člane posameznih politično obarvanih igralskih skupin, ki jim je pri srcu umetniško gledališko ustvarjanje. Ta zamisel se mu je v polni meri posrečila, s čimer pa je seveda zelo prizadel delovanje društev, ki jim je s tem svojim korakom odvzel najboljše moči. Najbolj prizadeto je bilo s tem delavsko kulturno-prosvetno društvo »Svoboda«, ki je naenkrat izgubilo svoje najboljše moči. O tem bomo kaj več izpregovorili pozneje. Skrbinšku je bila pač pred očmi želja ustvariti tak igralski zbor, s katerim bi mogel v Celju ustanoviti *poklicno gledališče*. Žal je bil čas, ki ga je preživel v Celju, prekratek, da bi bil mogel svojo zamisel uresničiti, sicer pa tedanje družbene in politične razmere v Celju pač še niso bile zrele za realizacijo tako velikopotezne zamisli. —

Podobna je bila situacija tudi takrat, ko je celjsko gledališče vodil *Valo Bratina*. Tudi on je stremel za tem, da bi Celje dobilo poklicno gledališče, toda iz istih vzrokov kot svoj čas Skrbinšek, tudi on ni mogel uspeti. Njegova kadrovska politika je bila ista kakor Skrbinškova in posrečilo se mu je pritegniti pripadnike različnih politično-ideoloških smeri in ustvariti z njimi nadpovprečen igralski ansambel. Pri sestavi svojega repertoarja je dal poseben poudarek izvirnim delom domačih avtorjev, kar mu je vsekakor šteti v veliko zaslugo. Razveseljivo je dejstvo, da so prav ta dela imela tako pri občinstvu kakor tudi pri kritiki največ uspeha: Remčeva »*Magda*«, krstna predstava Cerkvениkove komedije »*Roka pravice*«, Finžgarjev »*Divji lovec*« in seveda Cankarjevi »*Hlapci*«. Velik uspeh je dosegel z uprizoritvijo Tolstojevega »*Vstajenja*« in s Haškovim »*Švejkom*«, minus v njegovem repertoarju pa je vsekakor uprizoritev

Raupachove žaloigre »*Mlinar in njegova hči*«. — Naravnost revolucionarne pa so bile Bratinove *inscenacije*, s katerimi je zavrgel vso do takrat nepogrešljivo kuliserijo, ki jo je zamenjal in tako *poenostavil z uporabo zaves*. — Ena sama sezona, ki jo je Bratina preživel v Celju, je pač prekratka doba, da bi bil mogel uresničiti svoje načrte, kljub temu pa je posebno v pogledu moderne inscenacije njegova zasluga, da je celjsko gledališče v poznejši dobi hodilo vztrajno po njegovi poti. —

* * *

V dobi dveletnega premora v gledališkem udejstvovanju »Dramatičnega društva«, ki se je omejevalo le na organizacijo gostovanj ljubljanskega in mariborskega gledališča, Celje vendarle ni ostalo brez Cankarja, čeprav le v izvedbah gostujočih gledališč. Tako je dne 16. X. 1929. l. SNG iz Maribora na odru Mestnega gledališča uprizorilo v režiji Jožeta Koviča »*Pohujšanje v dolini šentflorjanski*«, dne 20. X. 1931 pa SNG iz Ljubljane »*Kralja na Betajnovi*« v režiji Cirila Debevca. Sezono 1931/32 je »Dramatično društvo« odprlo z gostovanjem SNG iz Maribora, ki je v režiji Jožeta Koviča uprizorilo dne 12. X. 1931. l. Cankarjevo komedijo »*Za narodov blagor*«.

Do sezone 1936/37 ni bilo zdaj pod okriljem »Dramatičnega društva« uprizorjeno na odru Mestnega gledališča nobeno Cankarjevo delo več, šele 30. X. 1936. l. je prišel ponovno do besede. Gostovalo je SNG iz Ljubljane s komedijo »*Za narodov blagor*« v režiji Bojana Stupice. To je bilo *zadnje Cankarjevo delo, ki je bilo v organizaciji »Dramatičnega društva« uprizorjeno pred drugo svetovno vojno v celjskem Mestnem gledališču.* —

* * *

Iz pomanjkljivih virov, ki so nam na voljo, se da ugotoviti, da so leta 1934 celjski osmošolci v okviru dramsko-recitacijske akademije uprizorili eno dejanje Cankarjeve »*Lepe Vide*« v režiji Milana Košiča. Ker tudi o tej uprizoritvi manjkajo podatki, moremo o njej zapisati le toliko, kolikor smo mogli dognati: razen režiserja Košiča sta sodelovala še Milan Stante in prof. Klinec.

Iz vsega do zdaj povedanega je razvidno, da so bila od leta 1908 do leta 1936 v Celju uprizorjena razen »*Romantičnih duš*« vsa Cankarjeva dramska dela (»*Lepa Vida*« sicer samo v odlomku) v različnih zasedbah in v različnih režijah.

Kakor bomo videli pozneje, so bile v Celju uprizorjene tudi »*Romantične duše*« in sicer prvič leta 1920 v izvedbi članov dramskega odseka delavskega kulturno-prosvetnega društva »*Svoboda*« v režiji Gustava Vičarja, drugič pa l. 1934 v režiji Cveta Vernika.

* * *

Pri predstavah, ki jih je uprizarjal Bratina, je — kar smo že povedali — sodeloval ansambel, sestavljen iz pripadnikov različnih političnih in ideoloških skupin, vsem pa je bil skupen en sam cilj: *umetniško ustvarjanje*.

Že pred prihodom Vala Bratine v Celje so predstavniki teh skupin ustanovili skupen organ, ki so ga imenovali *Gledališki seminar*. To je v zgodovini celjskega gledališča gotovo najbolj pozitiven uspeh stremljenj po združitvi pri-

Gledališki seminar 1928. V prvi vrsti od leve proti desni: stoji Marica Frecetova (Kat. prosvetno društvo), sedijo: Anton Koren (KPD), Adolf Pfeifer (Dramat. društvo), Ivo Peršuh (KPD), dr. Anton Schwab (Celjsko pevsko društvo), Fedor Gradišnik (DD), Marija Marolt (KPD), Karel Golob (KPD). V zadnji vrsti od desne proti levi četrti stoji Bogomir Skaberne (Delavsko kult. umet. društvo »Svoboda«). Manjka masker Riko Grobelnik (Telovadno d. Sokol)

padnikov raznih političnih gledaliških skupin. V tem seminarju so bili združeni člani »Dramatičnega društva«, »Svobode«, »Jugoslovanske strokovne zveze« in »Katoliškega prosvetnega društva«. V okviru tega seminarja je bil organiziran *gledališki tečaj*, na katerem so predavali: Marjan Marolt o slovenski izvirni dramatiki, Fedor Gradišnik o zgodovini gledališča in o sodobni režiji, dr. Anton Schwab o zdravstvenih vprašanjih, važnih za gledališke igralce, Ivo Peršuh o nalogi gledaliških uprav za doseg homogenosti igalskih ansamblov, Adolf Pfeifer o igalskih nastopih in Riko Grobelnik o šminkanju in maskiranju. — Najznačilnejši uspeh tega seminarja je bil gotovo ta, da je postal Fedor Gradišnik, član »Dramatičnega društva«, umetniški vodja gledališke družine »Katoliškega prosvetnega društva«. Kot tak je imel posebno *v pogledu repertoarja popolnoma proste roke* in tako je prišlo do njegovih režij in nastopov v dramskih delih, ki jih je prirejalo »Katoliško prosvetno društvo« v Narodnem domu in na lastnem odru v poslopju Ljudske posojilnice v Stanetovi ulici (danes kino »Metropol«). Bila so to naslednja dela: »Stilmondski župan«, »Othello«, »Revizor«, »Strahovi«, »Pri Hrastovih« ter Cankarjevi drami »Jakob Ruda« in »Kralj na Betajnovi«. — »Jakob Ruda« je bil uprizorjen dne 22. septembra 1929. Ohranjeni plakat (last Anice Turkove-Golobove) ima naslednji tekst:

V spomin enajste obletnice smrti Ivana Cankarja, mojstra slovenske besede in oblikovalca slovenske duše.

Gledališka družina Katoliškega prosvetnega društva v Celju

V nedeljo 22. decembra 1929 ob 4. popoldne v Narodnem domu v Celju

IVAN CANKAR:

JAKOB RUDA

Drama v 3. dejanjih. — Režiser: Fedor Gradišnik

Pred predstavo spominski govor

Osebe:

Jakob Ruda, posestnik na Drenovem	Gradišnik
Ana, njegova hči	Peršuhova
Marta, njegova sestra	Turkova
Ivan Dolinar, slikar	Peršuh
Peter Broš, podjetnik in trgovec	Marolt
Dobnik, posestnik in gostilničar	Jurač
Alma, njegova hči	Tavčarjeva
Koželj, inženjer	Vizjak
Justin, učitelj	Koren
Košuta, prejšnji pisar Rudov	Počkaj

Delavci. Gostje.

Vrši se na Drenovem v naših dneh.

Za boljše razumevanje drame je bila na lepaku objavljena kratka vsebina.

V nabito polni dvorani Narodnega doma je predstava doživela popolen uspeh. — Tako je prvo Cankarjevo delo prodrlo na oder Kat. prosv. društva.

Uprizoritev »Kralja na Betajnovi« na odru »Katoliškega prosvetnega društva« in pred občinstvom, ki so ga v veliki večini sestavljali versko vzgojeni katoličani, je v slovenski gledališki zgodovini pač edinstven dogodek. S to predstavo je bilo zvezano praznovanje 25-letnice gledališkega udejstvovanja Fedorja Gradišnika. Letak, ki so ga za to priložnost izdali, ima dobesedno naslednje besedilo:

V soboto 20. decembra 1930 ob 8 zvečer in v nedeljo 21. decembra 1930 ob pol 4 popoldne se pokloni Gledališka družina KPD v Celju spominu

velikega kladivarja

Ivana Cankarja

in praznuje 25 letnico gledališkega udejstvovanja svojega režiserja, tajnika in igravca, lekarnarja gospoda

Fedorja Gradišnika

z uprizoritvijo Cankarjeve trodejsanske drame

KRALJ NA BETAJNOVI

Posetite v obilnem številu te prireditve, ki naj bodo viden izraz hvalnosti široke javnosti za plemenito besedo Ivana Cankarja in požrtvalno skromnost igravcu-idealistu!

Fedor Gradišnik, režiser in
igralec

V soboto 20. decembra 1930 ob 8 zvečer in v nedeljo 21. decembra 1930
ob pol 4 popoldne se pokloni Gledališka družina KPD v Celju spominu
velikega kladivarja

Ivana Cankarja

in praznuje 25 letnico gledališkega udejstvovanja svojega režiserja,
tajnika in igravca, lekarnarja gospoda

Fedorja Gradišnika

z uprizoritvijo Cankarjeve trodejanske drame

Kralj na Betajnovi

Posetite v obilnem številu te prireditve, ki naj bodo vidni izraz hvalečnosti široke
javnosti za plemenito besedo Ivanu Cankarju in požrtvovalno skromnost igravcu –
idealistu!

NAŠTISILA MOHORJEVA TISKARNA V CELJU

Jubilej Fedorja Gradišnika
v »Kralju na Betajnovi«
1930

Obe predstavi, ki so ju Celjani obiskali v rekordnem številu, sta bili sprejeti z navdušenim odobravanjem. —

Edinstvene prireditve, ki jih je tista leta v zimskih sezonah prirejalo Prosvetno društvo, so bili »Prosvetni večeri«. Osrednja točka teh akademij so bili nastopi prominentnih slovenskih kulturnih delavcev, ostali del programa pa so izpolnjevali domači izvajalci brez ozira na njihovo politično-ideološko usmerjenost. Vsi ti večeri so bili vedno deležni rekordnega obiska Celjanov. Posebno živo se spominjam dveh takih prireditev: na eni je *Milan Skrbinšek* predaval o recitaciji in deklamaciji, na drugi pa *Rihard Jakopič* o svojih pogledih na upodabljajočo umetnost. To predavanje je Jakopič objavil v »Ljubljanskem Zvonu« 1932. l., str. 250—259, izšlo pa je tudi v knjigi »Rihard Jakopič v besedi« pod naslovom »Tovariši in jaz« (Kratek pregled našega umetniškega življenja od začetka 19. stoletja do danes). — Predavanje v Celju 1931. — (Slovenski knjižni zavod v Ljubljani 1947. l.) To priložnost sem izkoristil za recitacijo Cankarjevih kritično-satiričnih del:

»Slovenski umetniki na Dunaju«,
»Slovensko ljudstvo in kultura«,
»Slovenci in Jugoslavija«,
»Slovenska kultura, vojna in delavstvo« ter
»Očiščenje in pomlajenje«.

Na teh »Prosvetnih večerih« je ponovno nastopala s samospevi članica »Dramatičnega društva« *Helena Rajhova*. S posebnim navdušenjem so bile sprejete operete-enodejanke, ki sta jih izvajala na teh večerih Helena Rajhova in član Kat. prosvetnega društva Anton Koren. Avtor in režiser teh zabavnih operet je bil soprog Helene Rajhove dr. Štefan Rajh, pravtako član »Dramatičnega društva«. — Kot pevka je na »Prosvetnih večerih« s koncertnimi točkami nastopala tudi članica Celjskega pevskega društva Golobičeva.

* * *

Od leta 1931 do 30. X. 1936, ko je SNG iz Ljubljane v režiji Bojana Stupice gostovalo s komedijo »Za narodov blagor«, ni bilo v Celju uprizorjeno nobeno Cankarjevo delo več v organizaciji »Dramatičnega društva«. Leta 1936 je celjsko gledališče prevzel klerikalni režim mestne občine in »Dramatično društvo« je prenehalo z delovanjem vse do konca vojne. —

Toda tudi v tem obdobju — od 1936. l. do 1941. l. — Celje ni ostalo brez uprizoritev Cankarjevih del. S to ugotovitvijo se bomo lotili pomembnega poglavja v zgodovini celjskih uprizoritev Cankarjevih del. To nalogo je prevzelo delavstvo, organizirano v kulturno-prosvetnih društvih »Svoboda«, »Naprej« in »Vzajemnost« s svojimi dramskimi odseki. Pobudniki tega izredno plodnega gledališkega udejstvovanja so bili *Slavko Šlander*, *Milan Košič*, *Peter Stante*, *Bogomir Skaberne*, *Gustav Vičar* in drugi. Viri za to obdobje so žal pomanjkljivi, toda že iz teh, ki so nam na voljo, bomo mogli ugotoviti, da so organizatorji teh prireditev znali ceniti Cankarja kot borca za pravice in lepše življenje izkoriščenega delovnega človeka in so zato s tolikšnim navdušenjem uprizarjali njegova dela. —

Podatke o teh uprizoritvah posnemamo iz razprave, ki jo je o tem predmetu napisala Eda Komavli v Delakovi knjigi »Delavski oder na Slovenskem« in iz njene rokopisne razprave o življenju in delu dr. Bogomira Skaberneta. — Knjigo »Delavski oder na Slovenskem« Ferda Delaka je izdalo Mestno gledališče ljubljansko leta 1964 kot 24. zvezek »Knjižnice Mestnega gledališča«, rokopisno gradivo Ede Komavlijeve, igralka v skoraj vseh Cankarjevih delih, ki so jih uprizarjala takratna delavska kulturno-prosvetna društva v Celju, pa sta razpravi: »Življenjepis dr. Bogomira Skaberneta« in »Rojstvo in vzpon Celjskega studia in njegova vloga v gledališkem življenju mesta Celja«. —

Kakor svoj čas celjska Čitalnica in pozneje CPD, tako so imela tudi delavska prosvetna društva večne težave z društvenimi prostori, v katerih bi mogli nemoteno in mirno delovati. Večne selitve so silno ovirale društveno delovanje. Iz gostilne »Zeleni travnik« (bivši dom JLA v Zavodni, ki je danes porušen) so se selili v gostilno »Pri Jugoslovanu« v Gaberju. Po dolgotrajnih prošnjah so si priborili prostore v današnji Vodnikovi ulici, kjer je bila pod uradnim prostorom bolniške blagajne (danes Zavod za napredek gospodarstva) vinska klet. To klet so s prostovoljnim delom preuredili sami. V njo so namestili knjižnico in so v njej imeli tudi bralne vaje. (Tako poroča Eda Komavli v knjigi Ferda Delaka, stran 117 in 118.) —

O predstavah, ki jih je prirejela »Svoboda«, zvemo iz poročil Komavlijeve večinoma nepopolne podatke o točnejših datumih teh prireditev. O prvi predstavi dramskega odseka »Svobode« pa imamo v njenih zapiskih ohranjen točen datum. *Dne 30. aprila leta 1919* so prvič nastopili pred javnostjo. Za nas je ta

Lutke Skabernetovega lutkovnega gledališča v Celju 1933. V sredini dijak Slavko Koncilja, ki je 1942 padel v partizanih

Bogomir Skaberne, režiser in igralec, umetniški vodja kulturno umetniških društev v Celju med obema vojnama

Stanko Gradišnik, režiser in igralec. Po odhodu Milana Skrbinška v Maribor leta 1920 je uspešno nadaljeval uprizorjanje Cankarjevih del

njihov prvi nastop zanimiv zato, ker so si zanj izbrali prav Cankarja, in sicer »Kralja na Betajnovi«. Takole poroča Eda Komavlijeva o tej predstavi: »S to Cankarjevo dramo — režiral jo je Janko Marn, ki je kreiral tudi glavno vlogo — je mladi delavski oder slovesno proslavil mednarodni praznik dela 1. maj. Predstava je imela velik uspeh in so igralci želi veliko priznanja.« Pisatelj Fran Roš, ki se je te predstave udeležil, se dobro spominja, da je pred pričetkom predstave govoril pesnik Fran Albreht o Cankarju in o pomenu 1. maja za svetovni proletarijat. Predstava je bila po Fr. Rošu v veliki dvorani Narodnega doma, vendar to Roševo pričevanje ne drži. Predstava je bila v *Mestnem gledališču*, kar nam potrjuje notica v Novi dobi št. 40 z dne 26. aprila 1919: »Delavsko izobraževalno društvo »Svoboda« priredi v sredo, 30. aprila zvečer ob 7. uri v Mestnem gledališču v Celju Cankarjevo dramo v 3 dejanjih »Kralj na Betajnovi«. — Isto izjavlja tudi Milan Četina, ki je v tej drami igral župnika. —

Da bi kaj več ugotovili o tej edinstveni uprizoritvi in sploh o delovanju »Svobode« v Celju, se je pisec te razprave obrnil na takratnega režiserja celjske »Svobode« Janka Marna, ki živi kot upokojenec v Mariboru, s prošnjo, naj nam pove kaj več o tej predstavi in o takratnem delovanju celjske »Svobode«. — Iz njegovega pisma z dne 7. VII. 1968. l. posnemamo:

»Predsednik celjske »Svobode« leta 1919 nisem bil jaz, temveč moj oče Jože Marn. Dramski odsek in režijo pa sem vodil jaz. — »Kralj na Betajnovi« je bil

zamišljen kot nekakšen uvod v proslavo 1. maja 1919. Namenjen je bil predvsem delavcem, zato se je prodaja vstopnic vršila po tovarnah. Predstava 30. aprila je bila razprodana, prodajalci vstopnic pa so želeli, da se igra 1. maja ponovi, ker je bilo še dosti zanimanja. Tako se je potem zgodilo, da je bil v poslopju Mestnega gledališča prvič uprizorjen Cankar 30. aprila in ponovljen 1. maja 1919. l.« (Podčrtal F. G.) —

»Pred premiero je res govoril tov. Fran Albreht. Njegovemu govoru je sledila alegorična slika »Angel miru«, obdan s predstavniki raznih poklicev. V ospredju nakovalo in recitator — podpisani — z recitacijo: Mi, kar nas je kovačev, mi bomo vsi kovali...

Zasedba vlog je bila naslednja:

<i>Kantor</i>	Janko Marn
<i>Hana</i> , njegova žena	Esih Marica
<i>Francka</i> , njegova hči	Marn Anka
<i>Nina</i> , njegova nečakinja	Marn Zlata
<i>Krnc</i>	Milan Košič
<i>Maks</i> , njegov sin	Brezovšek Martin
<i>Župnik</i>	Četina Milan
<i>Bernot</i> , Franckin zaročenec	Sabukošek Matija
<i>Lužarica</i>	Šarlah Pina

Eda Komavli, igralka

Marija Jurmanova, igralka

»Pri reprizi je odpadel samo govor tov. Albrehta. Predstavi pa ne bi bili tako uspehi brez pomoči tov. Jak. Vehovca, takratnega režiserja »Svobode« Ljubljana, ki je pomagal z nasveti in pri izbrušenju važnejših prizorov. — Fotografij, kritik ali kaj podobnega od takrat nimam. Mogoče, da je še kje kakšna moja slika iz tistega časa, vendar je nisem iskal in tudi *ne želim*, da bi bila objavljena.« (Podčrtal F. G.)

S tem pismom preskromnega Janka Marna je zdaj ugotovljeno:

1. Predstavi sta bili *dve* in sicer 30. aprila in 1. maja 1919. l. obe v Mestnem gledališču in ne v Narodnem domu.

2. Pred predstavo je govoril Fran Albreht o Cankarju in o pomenu 1. maja za delavski razred.

3. Znana nam je zdaj tudi popolna zasedba vlog te edinstvene uprizoritve »Kralja na Betajnovi« v izvedbi dramskega odseka celjske »Svobode« leta 1919 v režiji Janka Marna.

* * *

S posredovanjem upravnika mariborske Študijske knjižnice prof. Bruna Hartmana smo o tej predstavi prejeli še naslednje izpiske iz glasila jugoslovanske socialno-demokratske stranke »Naprej« za leto 1919. Za njegov trud, ki ga je imel s tem delom, se mu najiskrenejše zahvaljujemo. —

»Naprej« leto III. št. 9, 1919, petek, 2. maja:

Veličastne manifestacije prvega maja v Slovenji, Celje. — Na predvečer so naši vrli sodrugi in sodružice v mestnem gledališču predstavljali Cankarjevo dramo »Kralj na Betajnovi«, zvečer so to igro na splošno zahtevo ponovili. —

»Naprej«, 7. maja 1919, str. 3 pa je o uprizoritvi sami objavil pod naslovom »*Vestnik Svobode*« naslednje poročilo: »Celjska podružnica izobr. društva »Svobode« je priredila dne 30. p. m. slavnostno predstavo k prvemu maju v celjskem mestnem gledališču, živo sliko »Vstajenje« in Cankarjevo dramo »Kralj na Betajnovi«. Predstava je uspela nad vse pričakovano, zlasti, če pomislimo, da so diletantje prvič nastopili. Pokazali so, da se niso zbal velikega truda, ki ga zahteva ta igra. Pokazali so, da delavstvo ni samo za v tovarno od zore do mraka, temveč, da ima kljub velikemu trpljenju še vedno hrepenenje po izobrazbi. Tako je prav, sodrugi in sodruginje, le tako naprej, vsaj gre čas s hitrimi koraki naprej. Tudi za nas napoči kmalu nova doba. Tisti gospodje pa, ki še danes mislijo, da sta vidva delavec in delavka ustvarjena samo za tovarno, naj se uče od delavskih predstav, spoštovati delavsko voljo. Sodrugi in sodruginje! Prvič ste nastopili na odru in prvič ste nastopili lepo. Drugič pa boste izvršili svojo nalogo še popolneje. Igra sama na sebi zahteva že zelo izvežbane igralce, toda kot začetniki ste lahko zadovoljni. Kantor je bil prav dober, zlasti v prvem in drugem dejanju, enako Maks, samo svetujemo mu prav resno, naj govori bolj počasi. Župnik ima lep nastop, glas mu dela še preglavice, Franc se je v drugem dejanju malo izgubil v svoji vlogi. Kakor tudi sodnik v tretjem, kjer nastopi. Stari Krnec je bil zelo dober. Francka je bila povoljna, prihodnjič naj se le še bolj uživi v svojo vlogo. Hana je pogodila dobro svojo vlogo. Prav dobra pa je bila Nina in delavka. Manjše vloge so bile kakor za začetnike dobro izvedene. Gledališče je bilo razprodano. Sodrugi, sodruginje, ako boste tako pridni kakor ste pokazali to pot, boste ustvarili v Vaši podružnici Dramatični odsek, ki bo v ponos Celjskemu delavstvu. — Sledili sta uprizoritvi »*Hlapec Jernej in njegova pravica*« in »*Hlapci*«, ki ju je režiral Milan Košič. Košič je

*Angelca Vobach-Sadarjeva, igralka in
režiserka mladinskih iger*

v obeh dramah tudi igral. »Hlapci« so bili zadnja igra, ki jo je uprizoril dramski odsek »Svobode« v celjskem mestnem gledališču.» —

Datuma teh dveh uprizoritev nismo mogli ugotoviti. —

Komavlijeva pravi, da je navdušenje, ki je vladalo za delavski oder v prvih povojnih mesecih, začelo upadati, čim je v drugi polovici leta 1919 prevzel vodstvo celjskega gledališča Milan Skrbinšek. V svoj igralski ansambel je vabil člane različnih igralskih skupin brez razlike njihovega svetovnonazorskega prepričanja: Tako mu je uspelo pritegniti najboljše igralce delavskega odra, med njimi tudi Janka Marna, Milana Košiča in Marico Marnovo. Tako je ostal delavski oder brez režiserjev in brez svojih najboljših igralcev. Maloštevilni, ki so ostali zvesti delavskemu razredu, so po svojih najboljših močeh nadaljevali delo. Za svoje uprizoritve se jim je posrečilo dobiti dvorano v Narodnem domu, kjer so imeli svoje prireditve.

Delovanje te skupine je bilo kratkotrajno spričo dogodkov, ki so po letu 1920 onemogočili vsako udejstvovanje »Svobod« in drugih organizacij slovenskega delavstva. Ko je bila razglašena »Obznana«, je bilo seveda vsako javno delovanje delavstva — tudi kulturno — popolnoma onemogočeno.

Repertoar zgoraj omenjene igralske skupine je bil skromen in nezahteven. Cankar ni bil zastopan z nobenim delom. —

Mrtvilo je trajalo vse do leta 1925, ko je bil v Trbovljah kongres socialdemokratske stranke, na katerem naj bi se bila izgladila nesoglasja, ki so se pojavila med delavstvom. Poskus se ni posrečil. Po kongresu se je celjsko delavstvo razcepilo v več političnih frakcij. Začela sta delovati dva delavska odra: 1. dramski odsek delavsko-kmečke zveze in 2. dramski odsek pevskega

društva »Naprej«. Vidni člani prvega so bili: Gustav Vičar, Franc Stojan, Jakob Butala in dr. Ta skupina je priredila v Narodnem domu nekaj predstav, a nobenega Cankarjevega dela. —

Med vodilnimi člani dramskega odseka društva »Naprej« so bili: Tone Jandl, Ciril Bem, Martin Plankar in dr. Ta skupina je uprizorila na odru Narodnega doma v režiji Toneta Jandla Cankarjeve »Hlapce«. Tudi za to uprizoritev se nam ni posrečilo ugotoviti datuma predstave.

Leta 1928 je končno prišlo do združitve vseh delavskih kulturno-prosvetnih društev. Osnovale se je delavsko kulturno in telovadno društvo »Svoboda« s sedežem v Ljubljani, ki je ustanovilo svojo podružnico tudi v Celju. Dramski odsek celjske »Svobode« je leta 1928 uprizoril v režiji Gustava Vičarja Cankarjevo dramo »Romantične duše«.

Zanimivo je, da se je Gustav Vičar lotil prav Cankarjevega mladostnega dela »Romantične duše«, ki ga slovenska gledališča dotlej niso uprizarjala. Z uprizoritvijo te Cankarjeve drame so bila v Celju razen »Lepe Vide« (ki je bila na dijaški akademiji uprizorjena le v odlomku), igrana vsa Cankarjeva dela, med njimi tudi »Hlapec Jernej in njegova pravica« v dramatizaciji Ferda Delaka. — To je vsekakor ugotovitev, ki je tako za izvajalce kakor tudi za občinstvo izredno pozitivna. —

Kakor bomo videli iz nadaljnjih izvajanj, so se ravno režiserji »Svobode« lotevali še drugih, edinstvenih prijemov, da našemu človeku približajo Cankarja kot satirika in revolucionarnega kritika slovenske klavrne malomeščanske družbe. Pri tem moramo omeniti predvsem prizadevanja Gustava Vičarja, Bogomira Skaberneta, Slavka Šlandra in Milana Košiča.

* * *

Leta 1929 je »Svoboda« končno dobila svoje društvene prostore v »Delavski zbornici«. S tem je bilo tudi njenemu dramskemu odseku omogočeno nemo-teno delovanje. Do leta 1931 sicer niso uprizorili nobenega pomembnejšega dramskega dela, šele po letu 1931, ko je »Svoboda« dobila v svoje vrste več mladih revolucionarjev, je dramski odsek mogočno zaživel. Ustanovili so 30 članski *govorni zbor*, ki ga je vodil Slavko Šlander in režiral Bogomir Skaberne. Ta govorni zbor je prvič nastopil dne 7. maja 1931. l. na »prosvetnem večeru« v veliki dvorani Narodnega doma. Na tem večeru je bila uprizorjena tudi prva slika II. dejanja Cankarjeve farse »*Pohujšanje v dolini šentflorjanski*« v režiji Bogomira Skaberneta, ki je igral vlogo Petra, Jacinta pa je bila M. Krajnceva. —

Dne 18. junija 1932. l. so delavci celjskih tovarn in tovarn sosednjih industrijskih krajev do zadnjega kotička napolnili Mestno gledališče, v katerem je gostoval ljubljanski »Delavski oder« z Delakovo dramatizacijo Cankarjeve povesti »*Hlapec Jernej in njegova pravica*«. Ta uprizoritev je imela velik vpliv na nadaljnje delo celjske »Svobode«. Še isto leto — 1932 — so uprizorili v režiji Bogomira Skaberneta Cankarjevo »*Pohujšanje v dolini šentflorjanski*« — Jacinta je bila Eda Komavli, Peter Bogomir Skaberne, Zlodej Peter Stante. — Datuma te predstave nismo mogli ugotoviti. —

Na Silvestrovo leta 1932 je v dvorani Narodnega doma nastopil govorni zbor pod vodstvom Slavka Šlandra. Za nas je ta večer posebno pomemben zato, ker je bila na njem uprizorjena dramatizacija Cankarjeve satire »*Anasta-*

sius von Schiwitz«, ki jo je priredil Bogomir Skaberne. V glavnih vlogah sta nastopila Eda Komavli in Franc Kobula.

Ker bomo o življenju in delu Bogomira Skaberneta, tega požrtvovalnega, a po krivici pozabljenega kulturnega delavca, govorili obširneje pozneje, se bomo za zdaj omejili le na delo »Svobode« od leta 1932 do leta 1934, ko je prišel Cankar ponovno do besede. V tem obdobju je nastopil govorni zbor pod vodstvom Slavka Šlandra in Bogomira Skaberneta dvakrat na proslavah Marksove smrti, (18. marca l. 1933 in 18. marca l. 1934) ostali čas tega obdobja pa je v glavnem delovala *dramska šola*, ki so jo ustanovili za naraščaj dramskega odseka. Vodila sta ga Bogomir Skaberne in Milan Košič. —

Dne 24. februarja 1934. l. je bil v Narodnem domu Cankarjev večer, na katerem so uprizorili dve sliki iz »*Hlapca Jerneja in njegove pravice*« ter drugo dejanje »*Kralja na Betajnovi*« v režiji Bogomira Skaberneta.

V sezoni 1934/35 je bila ponovno uprizorjena Cankarjeva drama »*Romantične duše*« v režiji Cveta Vernika.

Dne 7. julija 1935. l. je bil v Celju znani veliki zlet »Svobod«, ki je bil povod za razpust vseh delavskih organizacij. Dramski odsek »Svobode« pa je kljub prepovedi vse do leta 1937, ko je bila ustanovljena »Vzajemnost«, nastopal pod imenom »Zarja«. Delovanje te organizacije je bilo sicer zelo živahno, vendar med uprizorjenimi deli ni bilo nobenega Cankarjevega. Šele 2. oktobra leta 1938 je ob obletnici njegove smrti »Vzajemnost« uprizorila v Mestnem gledališču »*Hlapce*« v režiji Jake Jerama. — To je bila zadnja uprizoritev Cankarja v izvedbi delavskega dramskega odseka v Celju pred drugo svetovno vojno. —

Stanko Perc, igralec

Tine Jurman, režiser in igralec

Na kakšni umetniški ravni so bile uprizoritve Cankarjevih del v izvedbi dramskih odsekov raznih delavskih organizacij — o tem nimamo nobenih podatkov. Razpoložljivi viri nam govore le o tem, da so bile vse uprizoritve Cankarjevih del dobro obiskane in z navdušenjem sprejete. Vsaj o tistih uprizoritvah, ki so jih režirali Milan Košič, Bogomir Skaberne in Gustav Vičar, pa lahko upravičeno trdimo, da so bile na dostojni umetniški višini. —

Pomen gledaliških prizadevanj Milana Košiča je v slovenski gledališki zgodovini dovolj izčrpno obdelan, zato o njem na tem mestu ne bomo podrobneje razpravljali. Za celjsko gledališko zgodovino je posebno pomembno njegovo delo v okviru Celjskega studia. S to ugotovitvijo pa smo se približali dvema, današnjemu pokolenju menda popolnoma neznanima, a za uprizarjanje Cankarjevih del v Celju pred drugo svetovno vojno izredno zaslužnima gledališkima delavcema — *Bogomiru Skabernetu* in *Gustavu Vičarju*. —

* * *

Dr. *Bogomir Skaberne* se je rodil dne 15. septembra leta 1903 v Celju. Po gimnazijski maturi je vstopil v uredništvo glasila socialdemokratske stranke »Napreč« v Ljubljani, nato pa v uredništvo »Belgrader Zeitung« v Beogradu, kjer pa ni ostal dolgo. Vrnil se je v Ljubljano in se vpisal na pravno, nato pa na filozofsko fakulteto. Posvetil se je primerjalni književnosti in slovanski filologiji. Na filozofski fakulteti je diplomiral leta 1930. — Po diplomi se je ponovno posvetil novinarstvu. Vodil je celjsko podružnico lista »Jugoslovan« in družnično lista »Mariborer Zeitung«.

V času svojega službovanja v Celju je bil član slovenskega delavsko-prosvetnega društva »Svoboda«, v katerem je razvil živahno delovanje z uprizarjanjem Cankarjevih del, o čemer smo izčrpno govorili v pričujoči razpravi. Avtor te razprave si je na vso moč prizadeval, da bi kaj več zvedel o Skabernetovi dramatizaciji Cankarjeve satire »*Anastasius von Schiwitz*«, a ni mogel dognati nobenih podrobnosti o tem. —

Kot predstavnik »Svobode« je Skaberne sodeloval pri ustanovitvi »Celjskega studia« in se tudi tukaj aktivno udeleževal pri gledališkem ustvarjanju. Med drugim je nastopil kot Herman mlajši v Novačanovem »Hermanu Celjskem«, ki je bil v Košičevi režiji uprizorjen v mestnem parku. — Poleg gledališkega udeleževanja moramo omeniti še Skabernetovo izredno požrtvovalno in uspešno delo z mladino. Ustanovil je lutkovno gledališče, h kateremu je pritegnil napredno dijaštvo in drugo celjsko šolsko mladino. —

Leta 1932 je Bogomir Skaberne prejel od mednarodnega sklada Aleksandra von Humboldta štipendijo, ki mu je omogočila, da je odšel v Berlin, kjer se je posvetil specialnemu študiju časopisne vede. Kljub štipendiji je živel v Berlinu v veliki bedi in v skrajnem pomanjkanju. Toda ljubezen do dela in želja, pomagati svojemu narodu, sta ga vzpodbujala k vztrajnemu delu. Na podlagi disertacije »Začetki jugoslovanskega tiska in težnje po jezikovni enotnosti« je dne 28. junija 1936. l. promoviral kot prvi Slovenec za doktorja časopisne vede. Njegova disertacija je izšla v Berlinu v brošuri pod naslovom »*Die Anfänge der jugoslawischen Presse und die Bestrebungen zur sprachlichen Einheit*«. Leta 1937 je bila ta brošura razstavljena na novinarski razstavi v Ljubljani. —

V Berlinu se je dr. Skaberne mnogo udeleževal v življenju jugoslovanskih akademikov. Po doktoratu je ostal še nekaj časa v Berlinu, kjer je pomagal pri jugoslovanskem oddelku »Olimpiade 1936«.

V domovino se je vrnil z vročo željo, nadaljevati z znanstvenim delom na področju časopisne vede. Toda ta njegova vroča želja se mu ni izpolnila. Naporni študij, pomanjkanje in beda so mu izpodkopali zdravje tako, da se je vrnil hudo živčno bolan. Zahrbna bolezen ga je končno popolnoma strla. Komaj šestintrideset let star je dne 17. oktobra 1939. leta na svojem domu v Celju umrl. —

* * *

Kakor smo videli, je bil poleg dr. Bogomira Skaberneta najuspešnejši propagator in režiser Cankarjevih del v izvedbah članov kulturno-umetniških delavskih društev

Gustav Vičar. — Po poklicu je bil pleskar. Življenjska pot tega, za uprizoritve Cankarjevih del v Celju med obema vojnama tako uspešnega režiserja, je še danes več kot skrivnostna. Potrudili smo se, da bi razčistili uganko njegovega nenadnega odhoda iz Celja v Nemčijo in povod tega njegovega koraka. Kako je mogel tako napreden političen in kulturni delavec kar čez noč zapustiti svojo družino in Celje ter oditi v Nemčijo? Njegovi še živeči sodelavci nam o pravem vzroku tega njegovega koraka niso mogli ničesar otipljivega povedati. Vsi pa se dobro spominjajo, da je odšel še *pred* Hitlerjevim napadom na Jugoslavijo. Od njegovega stanovskega tovariša, pleskarskega mojstra Zdolška, ki je Vičarja dobro poznal, smo končno zvedeli, da živi v Celju

še njegova bivša žena, zdaj poročena Tepajeva, ki bi nam mogla kaj več povedati o svojem bivšem možu. Poiskali smo jo in na podlagi njenih skopih podatkov smo končno ugotovili naslednje: Gustav Vičar je bil rojen v Gornji Radgoni dne 24. avgusta 1899. leta. Zaradi svojega političnega in kulturnega delovanja v vrstah levo usmerjenega delavskega gibanja je bil od protiljudskih režimov stare Jugoslavije večkrat zaprt. — Doma je bil malo. Čez dan je opravljal svojo obrt, ponoči pa je bil na političnih sestankih, na gledaliških vajah in predstavah. Kadar je bil doma, je tičal v knjigah, ki jih je dobival od Bogomira Skaberneta. — Leta 1939 je kar čez noč izginil iz Celja in odšel v Nemčijo. Tu je pustil njo s tremi malimi otroki brez vsakih sredstev. Bili so to hudi časi za njo in njeno družino. V katerem kraju se zdaj njen bivši mož nahaja in ali sploh še živi, nam ni mogla povedati, ker se po svojem odhodu v Nemčijo ni nikoli več oglasil. Prepustil je njo in otroke usodi. — To je vse, kar smo mogli ugotoviti o Gustavu Vičarju na podlagi izjav njegove bivše žene.

* * *

Omenili smo že, da je bila zadnja uprizoritev Cankarja v tem obdobju dne 2. oktobra 1938. l. V režiji Jake Jerama je »Vzajemnost« uprizorila »Hlapce« v Mestnem gledališču. Ostalo gledališko delovanje pa so do 2. februarja 1941. l., ko so uprizorili svojo zadnjo predstavo, veseloigro »Nebesa na zemlji«, vodili naslednji režiserji: Slavko Šlander, Cveto Vernik, Ivan Šalamun, Jaka Jeram in Danilo Langus. —

Vsekakor je uprizarjanje Cankarjevih del v izvedbi celjskih delavskih kulturno-umetniških društev pomemben dogodek v naši gledališki zgodovini. —

Les oeuvres de Cankar à Celje

Fedor Gradišnik, pharmacien, ancien metteur en scène et acteur de la Société dramatique de Celje, puis directeur du Théâtre professionnel de Celje étudie de près la vie culturelle de Celje et en particulier sa vie théâtrale. Il nous donne ici une étude systématique des représentations de Cankar entre les années 1907—1945, préparées par la Société Dramatique (existant jusqu'en 1936) ainsi que par de nombreuses associations d'amateurs du théâtre dans la ville de Celje. Le nombre de ces représentations est très élevé de sorte qu'il dépasse celui des représentations de Cankar à Maribor, Trieste et même Ljubljana.